

Józef Krasieński

Nowy Katechizm w kontekście eklezyjalnym

Collectanea Theologica 65/4, 55-68

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF KRASIŃSKI, SANDOMIERZ – WARSZAWA

NOWY KATECHIZM W KONTEKŚCIE EKLEZJALNYM

1. Z teologicznej genezy Bestsellera

Gdy w r. 1977 odbywała się zwyczajna IV sesja Synodu, Biskupów poświęcona katechizacji, został wyrażony postulat, by opracować i wydać Katechizm Kościoła Powszechnego. W kończącym się pontyfikacie Pawła VI inicjatywa nie została podjęta. Wrócili do tej myśli członkowie Nadzwyczajnego Synodu Biskupów, który został zwołany dla obchodów 20-lecia zakończenia Soboru Watykańskiego II, w grudniu 1985 r. Kard. Bernard F. Law z USA wysunął propozycję wydania „katechizmu soborowego”. Przy czym w propozycji nie chodziło o nową wersję katechizmu przeznaczonego dla katechizowanych, ale o zwięzłe kompendium wiary i moralności afirmowane przez Magisterium Kościoła, które stanowiły bezpieczną zasadę przekazu depozytu Objawienia i podstawę dla fundamentalnego nauczania wiary w dzisiejszym tak nieustannie zmieniającym się świecie. W tej „fazie poczęcia” katechizm był pojmowany jako obszerny dokument oparty o Pismo św. i liturgię, który winien stanowić doktrynalny wzorzec dla wydawania nowych katechizmów krajowych i narodowych.

Inicjatywę Ojców synodalnych w pełni poparł papież Jan Paweł II. 10 lipca 1986 r. powołał Komisję ds. Katechizmu Kościoła Katolickiego. Wśród 12 członków tej komisji znalazł się inicjator pomysłu arcybiskup Bostonu kard. B. F. Law, arcybiskup Jerzy Stroba z Poznania, kard. Josef Tomko, prefekt Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów, kard. William W. Baum, prefekt Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego. Na czele komisji stanął kard. Joseph Ratzinger, prefekt Kongregacji Doktryny Wiary. Przewodnictwo i wpływ tego znakomitego teologa i hierarchy sprawił, że na wzór „Raportu o stanie wiary” nowo redagowany dokument doktrynalny zaczęto nazywać „Katechizmem Ratzingera”.

Komisja po kilku miesiącach powołała komitet redakcyjny Katechizmu, sekretariat organizujący spotkania robocze, dużą grupę

ekspertów reprezentujących różne kultury i języki, posiadających doświadczenie duszpasterskie i katechetyczne oraz solidną wiedzę teologiczną. Skład osobowy wszystkich pionów został zatwierdzony przez Papieża¹.

Komisja uchwaliła podstawowe paradygmaty podjętego dzieła. Katechizm będzie w miarę wyczerpującą i syntetyczną prezentacją dogmatów wiary i niezmiennych kanonów moralności. Prawdy wiary i zasady moralności mają być przedstawiane w świetle doktryny Soboru Watykańskiego II i wielowiekowego dorobku teologii. *Sacra pagina*, pisma Ojców Kościoła, liturgia i Magisterium Kościoła stanowią istotne źródło Katechizmu. Uchwalono, że pierwszymi adresatami Katechizmu będą biskupi całego Kościoła, a przez nich jego treść doktrynalna ma dotrzeć do wszystkich autorów lokalnych katechizmów, do wszelkich nauczycieli wiary (katechetów), do całego Ludu Bożego.

W latach 1986–87 powstały pierwsze wersje Katechizmu opracowane przez komitet redakcyjny. Były one poprawiane i uzupełniane w latach następnych. W grudniu 1989 r., kiedy Komisja miała już projekt finalny dzieła, 5 tysięcy egzemplarzy tego tekstu wydrukowanych w językach: francuskim, angielskim, hiszpańskim i niemieckim przesłano do wszystkich biskupów, uczelni teologicznych i wybranych konsultantów. Do 31 maja 1990 r. miały nadejść do Watykanu od tych ośrodków komentarze, oceny, uwagi krytyczne, propozycje zmian. Do komisji uczelnianej utworzonej na Wydziale Teologicznym ATK dla podjęcia twórczej krytyki tego dzieła został włączony także niżej podpisany. Wersja francuska Katechizmu była analizowana przez członków Komisji, na jej posiedzeniach zgłaszano oceny i uwagi krytyczne. Nazywały się one „modi”. Wszystkie

¹ H. M o l l, *Der «Katechismus der katholischen Kirche» – ein Instrument zur Neuevangelisierung*, Internationale Katholische Zeitschrift 23 (1994), s. 67-73; A. F o s s i o n, *Über den rechten Gebrauch des «Katechismus der Katholischen Kirche»*, Theologie der Gegenwart 37 (1994) s. 162-165; Z. N o s o w s k i, *Jak powstał Katechizm Kościoła Katolickiego?*, Więż 36 (1993) nr 7, s. 51-53; J. S t r o b a, *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Tygodnik Powsz. 45 (1992), nr. 36, s. 1-2. C. B i s o l i, *Motywy, cele, wymagania «Katechizmu Kościoła Katolickiego»*, Katecheta 37 (1993), s. 199-203; J. C o r b o n, *La Arière chrétienne dans le catéchisme de l'Église Catholique*, Nouvelle Revue Théologique 116 (1994) s. 3 ns.

dokonywane były według ściśle określonych ram i kryteriów². Komisja wysłała do Rzymu finalny zestaw uwag i propozycji.

Za pomocą specjalnego programu komputerowego komisja watykańska zbierała owoce światowej konsultacji. Można darować sobie dane statystyczne, ile napłynęło odpowiedzi z poszczególnych krajów i kontynentów. Blisko jedna piąta wypowiedzi zawierała ocenę Katechizmu jako bardzo dobrą, ponad połowa respondentów wystawiła ocenę dobrą, a próbatę z zastrzeżeniami wyraziła prawie jedna piąta respondentów. Jako zły lub nie do przyjęcia oceniło projekt Katechizmu 8,5% autorów.

Niełatwe było zadanie Komisji Papieskiej, by 24 tysiące proponowanych zmian tekstu uporządkować, poddać dyskusji i ostatecznie rozstrzygnąć, która ma być uwzględniona. Najwięcej trudów kosztowała rewizja części trzeciej Katechizmu poświęconej moralności. Najbardziej entuzjastycznie przez respondentów została potraktowana część dotycząca modlitwy „Ojcze nasz” poszerzona teraz o wszechstronną teologię modlitwy.

Na przełomie r. 1990/91 Komitet Redakcyjny opracował nową wersję Katechizmu uwzględniając propozycje z ogólnokościelnej konsultacji. Wreszcie dziewiąta wersja Katechizmu została zaaprobowana przez Komisję Watykańską i przedstawiona Papieżowi. Jan Paweł II dokładnie przestudiował tekst Katechizmu i zgłosił propozycje bardziej precyzyjnego sformułowania niektórych jego fragmentów. Po uwzględnieniu papieskich korektur wersja definitywna Katechizmu została znowu przekazana Papieżowi.

25 czerwca 1992 r. francuska wersja *Katechizmu Kościoła Katolickiego* została oficjalnie zatwierdzona przez Jana Pawła II i rozpoczęły się prace nad tłumaczeniem dzieła na różne języki. 11 października 1992 r. w trzydziestą rocznicę inauguracji Soboru Watykańskiego II Jan Paweł II podpisał Konstytucję apostolską *Fidei depositum*, która została opublikowana 16 listopada tegoż roku. W dniu tym nastąpiła uroczysta prezentacja francuskiego tekstu *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, wydanego równocześnie we Francji, Belgii i Szwajcarii. Wielkim zaskoczeniem dla świata stał się fakt, że *Katechizm* z miejsca zyskał rangę bestsellera. Przemawia-

² Commission du Catéchisme pour l'Eglise universelle, Secretariat de Redaction, *Note explicative au projet revise*, Roma 1989. Por. B. J a k u b i e c, *Aby lepiej poznać Katechizm Kościoła Katolickiego*, *Katecheta* 38 (1994), s. 197-200.

jąc z okazji tego aktu prezentacji Jan Paweł II wyraził głębokie przekonanie: „Jestem pewien, że publikacja nowego *Katechizmu* stanie się dla wiernych cenną sposobnością do ożywienia wiary i umocnienia ducha misyjnego, przyczyniając się w ten sposób do prawdziwej odnowy Kościoła. Wiara wymaga bowiem wsłuchiwania się w słowo Boże, autorytatywnie głoszone przez apostołów i ich następców. Nie jest postawą subiektywną i nieokreśloną, ale przylgnięciem umysłu i serca do objawionej prawdy, a właściwie do samego Chrystusa – «drogi, prawdy i życia» (por. J 14,6). Wiara przyjęta całym życiem pobudza wiernych do głoszenia Ewangelii i do dawania jej świadectwa wobec wszystkich ludzi. Dzisiaj gdy wielkimi krokami zbliża się już trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa, Kościół bardziej niż kiedykolwiek czuje się zobowiązany do wypełnienia misyjnego nakazu Chrystusa: «Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody» (Mt 28,19).

Katechizm Kościoła Katolickiego ma służyć tej odnowie wiary i ducha misyjnego wierzących, którzy pragną wypełniać we wspólnym świecie powinności wynikające z chrztu. W modlitwie «Anioł Pański» przyzywamy Maryję, Matkę Kościoła i Gwiazdę ewangelizacji, by dzięki łasce przez Nią wyjedнанej cała chrześcijańska wspólnota chętnie i życzliwie przyjęła nowy *Katechizm* i zechciała go wykorzystać jako instrument przekazywania wiary, od którego oczekujemy, że odegra ważną rolę w procesie dojrzewania Ludu Bożego i w dziele ewangelizacji świata”³.

7 grudnia 1992 r. z okazji prezentacji wersji włoskiej *Katechizmu*, która również i w tym języku z miejsca staje się bestsellerem, odbywa się na Watykanie uroczyste przekazanie tej książki przedstawicielom różnych krajów i wszystkich kontynentów. Rozpoczęło się gigantyczne dzieło światowych tłumaczeń. W roku 1993 obok dodruków francuskich i włoskich ukazała się wersja *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w języku niemieckim⁴, hiszpańskim, katalońskim, portugalskim, rumuńskim, maltańskim, słoweńskim. W r. 1994 wydano w Niemczech w nakładzie 200 tys. egzemplarzy kieszonkową wersję tegoż dzieła. W maju tego roku Papież dziękuje za angielską

³ Jan Paweł II, *Katechizm Kościoła Katolickiego*, L'Osservatore Romano 14 (1993) nr 1, s.55. Por. M. W a g n e r, *Ein Kirchenbild für unsere Zeit? Ekklesiologische Aussagen des neuen Weltkatechismus*, Stimmen der Zeit 118 (1993), s. 533-546.

⁴ *Katechismus der Katholischen Kirche*, München-Wien-Leipzig-Freiburg-Linz 1993.

wersję *Katechizmu* adresując specjalne posłanie do biskupów licznych krajów obszaru języka angielskiego. W USA ukazuje się trzecie wydanie kościelnego bestsellera. Ukończono tłumaczenie w języku słowackim, rosyjskim, węgierskim, chorwackim, nawet chińskim⁵. Polskie tłumaczenie bardzo się opóźniło. Ubiegło nas wiele narodów. Wielomilionowe nakłady tego dzieła zbiegły się w czasie z nową zaskakującą publikacją kościelną: książką Papieża *Przekroczyć próg nadziei*. Jej wydanie w 20 milionach egzemplarzy w różnych językach stawia ją w czołówce bestsellerów świata⁶.

W ciągu minionych miesięcy zorganizowano wiele sesji teologiczno-pastoralnych poświęconych *Katechizmowi Kościoła Katolickiego*. Cykl takich wykładów pod wspólnym tytułem *Wprowadzenie do nowego Katechizmu* zorganizowano w Pradze, Ołomuńcu i Brnie. W Wiedniu wyrażono przekonanie, że z ukazaniem się tego dzieła wiąże się nadzieja na odrodzenie katechezy. Na polskim terenie cykl takich wykładów zainaugurował w Poznaniu abp Jerzy Stroba wiążąc treść *Katechizmu* z sytuacją wiary dzisiaj. Analogiczny temat podjęło XXV Sympozjum Katechetyczne zorganizowane w Krakowie. *Katechizm i co dalej?* to temat obrad, które miały miejsce w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach. Sekcja wykładowców katechetyki na sesji zorganizowanej w Częstochowie próbowała dokonać dogłębnej analizy dzieła przed jego ukazaniem się w języku polskim, akcentując czynne a nie bierne przygotowanie się do jego recepcji⁷.

Sukces wydawniczy *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, analizy teologiczno-pastoralne dokonywane na sympozjum świadczą o powszechnej jego afirmacji. Nie jest to jednak regułą. Bractwo św. Piusa X, wspólnota założona przez abpa Marcela Lefebvre'a zaliczyła nowy *Katechizm* do największych błędów i herezji posoborowego Kościoła katolickiego. Oddziaływuając przez swoich 300 kapłanów

⁵ Por. komunikaty w KAI Biuletyn 1993 nr 9, s. 11; 1994 nr 29, s. 12, nr 30 s. 2, nr 34 s. 14, nr 35 s. 11, nr 40 s. 16, nr 49 s. 12, nr 55 s. 13, nr 69 s. 14, nr 92 s. 12, nr 95 s. 19. Por. J. Eberle, *Zur bisherigen öffentlichen Diskussion um den neuen Weltkatechismus*, Internationale Katholische Zeitschrift 22 (1993), s. 553-564.

⁶ Jan Paweł II, V. Messori, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994.

⁷ Por. komunikaty w KAI Biuletyn 1993 nr 4, s. 3; 1994 nr 35 s. 11, nr 42 s. 8; A. Foltak, *W oczekiwaniu na Katechizm Kościoła Katolickiego*, Słowo. Dziennik Katolicki. Magazyn 2 (1994) nr 41, s. 22-23.

w Szwajcarii, Niemczech, Francji i USA poddaje totalnej krytyce pontyfikaty soborowe i posoborowe. Oskarża *Katechizm Kościoła Katolickiego* jak wiele innych dokumentów nowego Magisterium Kościoła o naturalizm, laicyzm i skrajny liberalizm. Oczywiście przedstawiciele rzeczywistego liberalizmu i relatywizmu etycznego nie mogą darować *Katechizmowi* pozostawienie nienaruszalnych kanonów moralności i brak widocznego kompromisu z trendami współczesnego świata.

2. W tradycji kościelnych katechizmów

Słowo „katechizm” ani „katecheza” nie występują na kartach Nowego Testamentu. Pojawia się natomiast forma czasownikowa tych terminów: „katechein”. Zawiera ona w sobie fizyczny pierwiastek oznaczający „echo”, „oddźwięk”. Czasownik „katechein” znany był w kulturze hellenistycznej i oznaczał wyrażenie wypowiedzianych tekstów, z natężeniem, w obrębie amfiteatru. Nowotestamentalny sens tego słowa to pouczenie wyrażone żywym głosem. Ma ono treść religiozbawczą⁸.

Wszelkie formy katechizmów w historii Kościoła stały się narzędziem katechezy, sposobem przekazu najistotniejszych treści depozytu Objawienia i moralno-pedagogicznych wskazań⁹. Funkcję taką spełniały *Peri archon* (O zasadach) Orygenesisa i Katechezy św. Cyryla Jerozolimskiego. Od św. Augustyna krystalizuje się termin *doctrina christiana*. W tym nurcie znajduje się również biblijno-kerygmatyczne dzieło Alkuina *De disciplina ecclesiastica* oraz syntezy nauki wiary redagowane przez Rabana Maura, Honoriusza z Autun i Hugona ze szkoły św. Wiktora, bardzo popularne w obrębie całego średniowiecza. Taką misję pełnią również komentarze do „Credo” i modlitwy „Ojcze nasz” św. Tomasza z Akwinu oraz wykłady wiary dla ludzi prostych kanclerza Sorbony Jana Gersona. Od XVI wieku dzieła zawierające składy katechizmowe stają się najbardziej rozpowszechnione sposobem przekazywania treści religijnych. Zawierają one zestaw pytań i odpowiedzi obejmujący prawdy objawione i normy moralne. Taki charakter ma dzieło św. Piotra Kanizjusza *Summa doctrinae christianae* wydane

⁸ Np. Łk. 1,4; Dz 21,21.24; Rz 2,17-21; Ga 6,6.

⁹ Por. J. A u d i n e t, *Catechesis*, w: *Encyclopedia of Theology*, New York 1975, s. 173-177; E. K e v a n e, *The New Catechism*, *Christ to the World* 39 (1994), s. 293-294.

w r. 1555 (wznawiane potem) zawierające ponad dwieście pytań i odpowiedzi dotyczących kwestii: mądrości, wiary, sakramentów, dekalogu, wykładu moralności chrześcijańskiej (cnoty, grzechy, wady). Publikowane w latach 1597-98 katechizmy Roberta Bellarina oskarżane są dzisiaj, jak cała jego twórczość, o przewagę treści polemicznych i orientację kontrreformacyjną, jednakże doskonale sformułowane odpowiedzi przez tego wybitnego teologa pozwalały szerokim kręgom katolików zachować tożsamość wiary i wytrwać przy Kościele katolickim. W czasie wielkiej zawieruchy dziejowej ówczesnego Kościoła teksty teologiczne i katechizmowe „Młota na protestantów” odegrały swoją pozytywną rolę, choć dziś w dobie ekumenizmu mamy prawo odżegnywać się od ich negatywnych obciążeń.

Najważniejsze jednak dzieło z owej epoki, stanowiące wzorzec aż do naszej doby, to *Catechismus Romanus* opublikowany przez papieża Piusa V w r. 1566 jako owoc i pokłosie Soboru Trydenckiego. Był adresowany do duchownych całego Kościoła jako nauczycieli wiary. Na jego wzór w ciągu kilku wieków drukowano ogromną ilość katechizmów przeznaczonych dla katechizujących i katechizowanych. Były one realizowane dla potrzeb kościołów lokalnych, miały także zasięg i treść uwarunkowaną trendami epoki i kultury. Np. w XVIII wieku dominuje etycyzm, tendencja do wychowania „porządnego człowieka” w duchu ideałów Oświecenia. W XIX i XX wieku redaguje się katechizmy odzwierciedlające różne prądy i kierunki teologiczne, np. orientację antropologiczną, pastoralną, hermeneutyczną, kerygmatyczną itp. Doszły jeszcze doświadczenia naszej doby związane z tzw. katechizmem holenderskim (1965) i jedną z wersji katechizmu francuskiego (*Pierres vivantes*)¹⁰.

Nowo wydany *Katechizm Kościoła Katolickiego* ma charakter uniwersalny, ogólnokościelny. Jest adresowany przede wszystkim do osób odpowiedzialnych za nauczanie w Kościele, za profil katechezy, a więc do biskupów i autorów wszelkich masowych podręczników nauki wiary czyli katechizmów, narodowych i diecezjalnych. Jako owoc sześciu lat intensywnej pracy całego Kościoła, licznych ekspertów: teologów, biblistów, katechetów stanowi według słów Jana Pawła II swoistą „symfonię wiary”. Na wzór *Katechizmu trydenckiego*

¹⁰ Por. E. Feil, *Der christliche Glaube – unverändert und unverkürzt für die ganze Welt?*, *Stimmen de Zeit* 118 (1993), s. 580 ns; M. Wagner, *Sind neue Katechismen notwendig?*, *Stimmen der Zeit* 119 (1994) s. 465-476.

kiego zawiera podstawowe układy tematyczne: chrześcijańskie *Credo*, wymiar moralny natury ludzkiej i prawo moralne zawarte przede wszystkim w Dekalogu, celebrowanie chrześcijańskiego misterium zbawienia w liturgii i sakramentach, rola modlitwy w dziele zbawienia na czele z tą, której nauczył nas sam Pan. Jan Paweł II wyraża przekonanie, że *Katechizm Kościoła Katolickiego* może służyć jako pewny i autentyczny punkt odniesienia w nauczaniu doktryny katolickiej, a w sposób szczególny jako tekst wzorcowy dla katechizmów opracowywanych w Kościołach lokalnych... Proszę zatem Pasterzy Kościoła oraz wiernych, aby przyjęli ten *Katechizm* w duchu wzajemnej komunii i gorliwie go wykorzystywali, pełniąc swą misję głoszenia wiary i wzywając do życia zgodnego z Ewangelią”¹¹.

Chociaż *Katechizm Kościoła Katolickiego* nie jest nazywany katechizmem Soboru Watykańskiego II, niemniej jest on także owocem jego treści i postulatów. Jest równocześnie nowym wyrazem samoświadomości Kościoła żyjącego u progu wieku XXI. Wprawdzie spotyka się z zarzutami, że nie przedstawia różnorodnych opinii współczesnych teologów, ale zawiera kodyfikację oficjalnego nauczania Kościoła, jednakże język tego dzieła i wykład jest dostosowany do „umysłowości człowieka współczesnego, do dzisiejszych kategorii myślenia i dzisiejszej problematyki, przy jednoczesnym przeciwstawieniu się poglądom zniekształcającym wiarę chrześcijańską, stwarzającym niebezpieczeństwo błędnego jej rozumienia, a także nie dość teologicznie uzasadnionym i nie zakorzenionym jeszcze w wierze całego Kościoła”¹².

Katechizm więc to nie tylko podręcznik dla nauczycieli wiary, ale także pożyteczna lektura dla wszystkich chrześcijan. Tę nadzieję wyrażoną przez autorów potwierdziły już bestsellerowe wydania *Katechizmu*.

3. Ze skarbcza Kościoła wydobywa rzeczy stare i nowe

Strona doktrynalno-dogmatyczna zawarta jest w części I zatytułowanej *Wyznanie wiary* i II – sakramentalno-liturgicznej obejmującej

¹¹ Jan Paweł II, *Fidei depositum*, nr 4. Por. C. Bernard, *La preghiera nella vita christiana secondo il «Catechismo della Chiesa Cattolica»*, La Civiltà Cattolica 245 (1994) t.3, s. 364-376.

¹² A. Zuberbier, *Katechizm Kościoła posoborowego*, *Więź* 36 (1993) nr 7, s. 8-9. Por. M. Anglars, *Nouvel Age et catéchèse*, *Catéchèse* nr 134 (1) 1994, s. 91-98; C. Barthe, *La liberté de l'acte de foi*, *Catholica* nr 44, Juin 1994, s. 28 ns.

mującej zbawcze misterium chrześcijańskie. Po ukazaniu zbawczej inicjatywy Boga i odpowiedzi człowieka przez wiarę na Boże Objawienie *Katechizm* omawia według dawnej tradycji poszczególne artykuły „Składu Apostolskiego”. Wykład doktryny wiary ma tu znamię wybitnie trynitarnie. Przy czym nie zaczyna się rozważań od ujęcia klasycznej teologii: kim Bóg jest sam w sobie, w swojej naturze, ale dominuje nowe ujęcie historiozbawcze i język Objawienia a nie metafizyki. Bóg to nie „Byt Najdoskonalszy”, „Pierwszy Poruszyiciel”, ale Bóg Abrahama, Izaaka, i Jakuba, który jako Ojciec, Syn i Duch Święty objawia się w historii zbawienia, jako Bóg dla nas, a przez to objawia się jako Bóg sam w sobie, w swoich wewnętrznych relacjach intratrynitarnych, w kategoriach natury i osoby.

W chrystologii wykład koncentruje się wokół biblijnych misteriów życia Jezusa. Niektóre ujęcia dotychczasowej chrystologii Yves Congar oskarżał o skażenie monofizytyzmem. W Chrystusie widziano jedynie Boga, Syna Bożego, który stał się człowiekiem, aby dokonać dzieła odkupienia. Zbawił nas dlatego, że był Bogiem. *Katechizm* uzupełnia tę opcję rozbudowaną wizją Boga-Człowieka. Wciela do swej treści cały dorobek teologii misterium paschalnego. Dotychczasowe katechizmy omawiając dzieło zbawienia koncentrowały się na śmierci Jezusa. Zmartwychwstanie pozostawiono apologetom, jako najważniejszy dowód boskiego posłannictwa Jezusa, boskiej proveniencji chrześcijaństwa i Kościoła. Teologia misterium paschalnego widzi w zmartwychwstaniu Chrystusa transcendentną tajemnicę wiary, przez którą także, jak przez śmierć Chrystusa, realizuje się usprawiedliwienie i zbawienie człowieka¹³. Chrystologia i soterologia *Katechizmu* to doskonała synteza doktryny Soboru Chalcedońskiego i Watykańskiego II.

W wykładzie antropologii teologicznej widzimy człowieka stworzonego „na obraz Boży”, ontyczny monolit będący jednością duszy i ciała. Wyeksponowana jest równa godność mężczyzny i kobiety. Boga nie można w żadnym wypadku pojmować antropomorficznie. Bóg nie jest ani mężczyzną, ani kobietą. Jest czystym

¹³ Por. w *Katechizmie* numery 638-658; H. Moll, *Der «Katechismus der katholischen Kirche»*, dz. cyt. s. 75 ns; R. Height, *Jesus and Salvation: an Essay in Interpretation*, Theological Studies 55 (1994), s. 225-251; J. Galot, *Volto autentico della Trinita*, La Civiltà Cattolica 145 (1994), vol. 2, s. 346-358. Por. współczesne tło *Katechizmu* w zakresie chrystologii: B. Bastian, *Jésus dans la religiosité contemporaine*, Christus 41 (1994), s. 236-243.

duchem, w którym nie ma miejsca na rozróżnienie płci. Ale doskonałości mężczyzny i kobiety są jakimś odbiciem nieskończonej doskonałości Boga, podobnie jak doskonałości matki, doskonałości ojca i oblubieńca¹⁴. Niektórzy teologowie dopatrują się tu pozytywnych wpływów współczesnej teologii feministycznej, bulwersującej niekiedy swym radykalizmem¹⁵.

W II części *Katechizmu* zatytułowanej *Sprawowanie chrześcijańskiego misterium* wyaccentowany jest chrystocentryczny i pneumatyczny charakter sakramentów. Już sama semiotyka paschalnej tajemnicy uobecnionej w znakach sakramentalnych: sakramenty Chrystusa, sakramenty Kościoła, sakramenty wiary, sakramenty zbawienia, sakramenty życia wiecznego – zrywają zdecydowanie z wszelkim cieniem mentalności reistyczno-magicznej. Nie ma również śladu dawnego podziału na sakramenty indywidualne i społeczne. *Katechizm* dzieli sakramenty na sakramenty wtajemniczenia (chrzest, bierzmowanie, Eucharystia), sakramenty uzdrowienia (pokuty-pojednania i namaszczenia chorych) oraz sakramenty służby dla wspólnoty (sakrament małżeństwa i kapłaństwa). Ludzie obdarzeni tym ostatnim są niezastąpieni w organicznej strukturze Kościoła. Ci, którzy przyjmują sakrament święceń, zostają konsekrowani, by być, w imię Chrystusa, poprzez słowa i łaskę Bożą, pasterzami Kościoła. Święcenia to sakrament, przez który misja powierzona przez Chrystusa Jego apostołom, sprawowana jest w Kościele do końca czasów: jest to więc sakrament posługi apostołowskiej¹⁶. Część druga *Katechizmu* wskazuje na doniosłe znaczenie liturgii w życiu chrześcijanina, na uprzywilejowane miejsce katechezy w jej ramach.

Trzecia jego część zatytułowana *Życie w Chrystusie* zawiera wymiar moralny i stanowi wykład personalizmu chrześcijańskiego w oparciu o zasadę chrystocentryczną i prymat miłości. Chrześcijaństwo to nie spekulacyjny system etyczny, zbiór nakazów i zakazów, ale osobowa więź człowieka z Bogiem. W wymiarze moralnym

¹⁴ *Katechismus*, dz. cyt. nr 370.

¹⁵ A. Z u b e r b i e r, dz. cyt. s. 12. Por. dla przeciwwagi: J. R a t z i n g e r, *La Lettera Apostolica «Ordinatio sacerdotalis»*, *La Civiltà Cattolica* 145 (1994), vol. 3, s. 61-70; J. M. E g a n, *Why women cannot be priests*, *Homiletic and Pastoral Review* 94 (1994) nr 5, s. 14-23.

¹⁶ *Katechismus*, dz. cyt. nr 1535-1536.

najbardziej wypowiada się powołanie człowieka. Realizuje się w ramach przymierza z Bogiem przez naśladowanie Chrystusa.

Wykład rozpoczyna się od podstaw życia chrześcijańskiego czyli zasad teologii moralnej fundamentalnej. Wyjściowy temat rozważań to godność człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże. Podjęte są tematy klasyczne: czyn ludzki, prawo moralne, sumienie, cnota i grzech w życiu indywidualnym i wspólnotowym. W *Katechizmie* znajdujemy wspaniałe echo i rezonans soborowego opisu sumienia, że jest ono „najtajniejszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka, gdzie przebywa on sam z Bogiem, którego głos w jego wnętrzu rozbrzmiewa”¹⁷. *Katechizm* eksponuje powołanie człowieka do wolności, podmiot moralny będący twórcą (autorem) wolnych wyborów na rzecz dobra i miłości. Równocześnie ukazuje kryteria chroniące ten podmiot od meandrów skrajnego subiektywizmu.

Sekcja druga tej części *Katechizmu* przypomina szczegółowe prawo moralne zawarte w Dekalogu. Jego aktualizacja i żywotność nie tylko w katechezie papieskiej w czasie ostatniej jego pielgrzymki do Polski w enc. *Veritatis splendor*, ale także w sztuce filmowej i w literaturze¹⁸ wskazuje na nieustanny niepokój moralny człowieka i wyjaśnia fakt, dlaczego człowiek kończącego się wieku XX sięga po *Katechizm Kościoła Powszechnego*, by także i w tym względzie znaleźć drogowskaz i światło na niezmiernie powikłanych drogach współczesnego świata.

Obok tematów rozwijanych w klasycznej teologii moralnej wyeksponowane zostały nowe nurtujące w sposób szczególny dzisiejszą ludzkość. Ateizm i agnostycyzm, bałwochwalstwo i magia (I przykazanie), aborcja, eutanazja, samobójstwa, związek badań naukowych z ochroną praw osoby, integralność cielesna człowieka, szacunek dla zmarłych (V), pornografia, homoseksualizm, rozwody, sztuczne zapłodnienia (VI), życie ekonomiczne, sprawiedliwość spo-

¹⁷ KDK nr 16. H. R o t t e r, *Gewissen als erste Entscheidungsinstanz*, Diakonia 25 (1994), s. 301-308. Por. C. A. A n d e r s o n, *Statement on the Encyclical «Veritatis Splendor»*, Christ to the World 39 (1994), s. 124-125.

¹⁸ Por. J. S a l i j, *Dekalog*, Poznań 1990; T. Ż y c h i e w i c z, *Exodus*, Kraków 1977; T. S i k o r s k i, *Misternie i misteryjnie*, *Więź* 36 (1993) nr 7, s. 20-34; P. K n a u e r, *Zu Grundbegriffen de Enzyklika «Veritatis splendor»*, *Stimmen de Zeit* 119 (1994), s. 14-26. Krzysztof Kieślowski w r. 1994 otrzymał renomowaną nagrodę niemiecką za cykl filmowy *Dekalog*.

leczna, własność prywatna, ubóstwo narodów (VII) – oto zestaw tematyczny z pewnością niekompletny.

Ostatnia – czwarta część *Katechizmu* zawiera niewątpliwą nowość – dzieje modlitwy w historii zbawienia. Już na kartach Starego Testamentu ukazane jest powszechne wezwanie do modlitwy, fenomen modlitwy u takich postaci jak Abraham, Jakub, Mojżesz, bogactwo modlitwy w dziejach Kościoła, różne tradycje i szkoły modlitewne. Wiele miejsca poświęcono Modlitwie Pańskiej i jej związkowi z życiem Kościoła i poszczególnych chrześcijan.

Wyakcentowany został wpływ autentycznej modlitwy na życie chrześcijańskie. Kto nie zachowuje Bożych przykazań, ten stroni od modlitwy nie znosząc schizofrenii moralnej, albo redukuje fenomen modlitwy do religijnego folkloru lub zewnętrznych praktyk dewocyjnych. Jeśli ktoś „nie działa według Ducha Chrystusowego, nie może się modlić w imię Chrystusa”¹⁹.

Jako dzieło ludzkie *Katechizm* nie jest wolny od braków i słabości. Krytycy wskazują brak liczniejszych odniesień do myśli współczesnej, do innych kultur i religii. Po macoszemu została potraktowana ekumenia. Kościoły wschodnie i wspólnoty poreformacyjne zostały śladowo wzmiankowane i zupełnie akcydentalnie. Wielka duchowość średniowiecza rozróżniała w zakresie teologii trzy ważne działania: lekturę Pisma św. i Ojców Kościoła (legere), wnikanie w głąb tych treści i ich rozumienie (intelligera) oraz dzieło przepowiadania (praedicare). „Można powiedzieć, iż redaktorzy «Katechizmu» w swym wykładzie nie zaniedbali ani funkcji przepowiadania wiary, ani wyczerpującej lektury źródeł. Nie uhonorowali natomiast wewnętrznego procesu rozumienia i pogłębienia wiary”²⁰.

4. Język i metoda

Charakterystycznym przełomem w dobie Soboru Watykańskiego II było otwarcie się całego Kościoła i teologii na świat

¹⁹ *Katechismus* nr 2725. Por. M. Borkowska, *Trud bycia dzieckiem. Katechizm o modlitwie*, Więź 36 (1993) nr 7, s. 35 ns.

²⁰ A. Skowronek, *Katechizm Kościoła otwartego?*, Więź 36 (1993) nr 7, s. 46-47; A. Zuberbier, *dz. cyt.* s. 17. Por. B.J. Hilberath, *Ein Katechismus für die ganze Welt?*, *Theologische Quartalschrift* 173 (1993), s. 312-313; J. Eberle, *Zur bisherigen öffentlichen Diskussion*, *dz. cyt.* s. 557 ns; A. Fossion, *Über den rechten Gebrauch*, *dz. cyt.* s. 165-173.

współczesny, jego problemy, kulturę i trendy myślowe. Myśl scholastyczna, nawet w wydaniu św. Tomasza z Akwinu, przestała nadawać ton filozofii i teologii chrześcijańskiej. Nie oznaczało to zaprzepaszczenia wielowiekowego dorobku myślicieli chrześcijańskich, ale wprowadziło zasadę dialogu ze współczesnością, pluralizm myśli i szkół filozoficznych przy zachowaniu jedności w akceptacji objawionych treści wiary i norm moralnych. Taka postawa znajduje odzwierciedlenie także w języku, metodzie i treści *Katechizmu Kościoła Katolickiego*.

Ten nowy, posoborowy styl nauczania i uprawiania teologii objawia się między innymi w biblijnym wymiarze *Katechizmu*. Jeśli wiara chrześcijańska jest przyjęciem Objawienia Bożego zawartego na kartach Pisma św. to nic dziwnego, że w przedstawieniu każdej prawdy objawionej pierwsze i najważniejsze są jej podstawy i korzenie biblijne. Często artykuły wiary, np. w zakresie chrystologii, są po prostu relacją biblijną. *Katechizm* bazuje także na pismach i świadectwach Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy kościelnych.

Ilość przytoczeń i cytatów jest w dziele zaskakująca, niekiedy szokująca. Ta predylekcja nie posiada swoich precedensów w dotychczasowych katechizmach Kościoła. Obok tekstowych łańcuchów z Pisma św. i Tradycji *Katechizm* serwuje wiele wypowiedzi czerpanych z gromadzonej przez wieki skarbnicy teologicznej, zwłaszcza klasyków, np. Tomasza z Akwinu, Jana od Krzyża, Franciszka Salezego. Obecni są także: Jan Vianney, Tomasz More, kard. Jan Henryk Newman. Dowartościowane zostały również kobiety: Teresa z Awili i Katarzyna ze Sieny, obie z tytułem doktora Kościoła, Teresa z Lisieux, Joanna d'Arc, Róża z Limy, Julianna z Norwich²¹.

W ten sposób oficjalne nauczanie Kościoła zostało głęboko powiązane z wielowiekowym doświadczeniem wiary, które wraz z personalizmem zostało tak mocno dowartościowane we współczesnej psychologii i filozofii religii, w teologii doświadczenia religijnego²², w mistagogice liturgicznej. I to jest charakterystyczne *novum*

²¹ Por. *Katechismus*, dz. cyt. s. 763-770. Por. John Paul II, *Women as Evangelizers*, Christ to the World 39 (1994), s. 289-292.

²² Por. O. Betz, *Religiöse Erfahrung*, München 1977; J. Charytański, *Katecheza a doświadczenie religijne*, Ateneum Kapłańskie 71 (1978) t. 91, s. 386-405; J. Szarkowski, *Próby realizowania katechezy doświadczenia religijnego*, Katecheta 29 (1985), s. 253-258; C. Carretto, *Szukałem i znalazłem*, Warszawa 1986; P. Beauchamp, *Sagesse biblique et expérience mystique*, Christus 41 (1994), s. 157-166.

Katechizmu Kościoła Katolickiego: język narracji i doświadczenia chrześcijańskiego góruje nad językiem definicji, formuł jurydycznych i rozważań spekulatywnych.

Tradycyjne zapotrzebowanie na treści pamięciowe *Katechizm* także zaspokaja. Służą temu krótkie streszczenia poszczególnych kwestii katechizmowych podane stosunkowo prostym językiem²³. Jeśli dodamy, że dzieło zaopatrzone jest w szczegółowy indeks haseł i terminów chrześcijańskich, indeks osób cytowanych, skorowidz tekstów biblijnych i dokumentów magisterium Kościoła, znajdujemy klucz do szybkiego poruszania się w obrębie całej rozległej chrześcijańskiej doktryny wiary, liturgii i moralności.

ks. JÓZEF KRASIŃSKI

²³ W wydaniu francuskim „En bref”, w cytowanym *Katechismus der katholischen Kirche* – „Kurztexte”. Por. syntetyczne wydanie kieleckie: *Katechizm Kościoła Katolickiego w pytaniach i odpowiedziach*, Kielce 1994.